

Թափօրը ժամը 11ր անցած հա-

սաւ Մայր Եկեղեցին: Ժողովրդեան ծովածաւալ բազմութիւն մը խոնարհ էր Գում Գաբուի բոլոր փողոցները: «Քնար» նուագախումբը ազդային երգեր կը նուագէր և երբ Զաւէն Ս. օթոմոսիլը երեցաւ, բուն ծափահարութիւններով ողջունուեցաւ աքորական Պատրիարքը: Բոլոր ընկերակցութիւնները ծաղկեփունջներով և հայկական ու համաձայնական տէրութեանց դրօշակներով ներկայ կը գտնուէին այնտեղ: Մայր եկեղեցիին դուռը կը սպասէր Տ. Յովհան վրդ. քահանայից ու զպրաց դատուն հետ Զաւէն Ս. այնտեղ շուրջաւ և գաւազան առաւ և «Հրաշափառ» երգեցողութեամբ մտաւ տաճար: Սինկարելի էր թափօրինանց քը, հակառակ անոր որ Մայր եկեղեցւոյ թաղ. խորհուրդը և Պատրիարքարանի պաշտօնէութիւնը ամէն կանխահոգ կարգադրութիւն ըրած էին արդէն: Զաւէն Ս. դժուարաւ առաջնորդուեցաւ եկեղեցի ու բարձրացաւ բեմին վրայ, ուր կապասէր արդէն Գում Գաբուի յուսաց եպիսկոպոսը իր քահանաներով:

Պատրիարքը համառօտ սողմոսեց. գլխին մը յետոյ դարձաւ ժողովուրդին և հետեւեալ քարոզը խօսեցաւ.

Ս. Պատրիարքին խօսքերը

Ձեր այդ խանդավառութիւնը զիս աւելի կը խանդավառէ, որովհետեւ շատ տնուր վիճակի մէջ էր որ բաժնուեցայ ձեզմէ: Այս խանդավառութիւնը կը մնայ մեր մէջ: Թէ և երբեմն մոխիրներ կուգան ծածկելու զայն բայց շուտով երևան կուգան ջերմ կայծերը և կը հրդեհեն անոնք որ չի կերպով կը նային մեզի: Այս ոգին ես գտայ ամէն տեղ, ձեզմէ բաժնուելէս յետոյ տարագրութեան ճամբու ամբողջ երկարութեան վրայ և հոն ուր ժողովուրդիս տառապանքը աշքոյս տեսայ: Անկէ այստեղ ու ամէն կողմ հայութեան անմեղ ոգին կը մնայ և հակառակ ամէն բռնութիւններու անիկա երեք չմեռնիր: Ձիս խանդավառողը և հրճուեցնողը այդ ոգին է ահաւասիկ: Մեր ազգին թշնամիները ամէն տեսակ տանջանքներ տուին մեզի՝ առանց երբեք խնայելու և զործադրեցին մեր ազգը ոչնչացնելու ամէն ծրագիրները ու անոնք այսօր կը տեսնեն որ այն որ մեռած կը կարծէին՝ կը կանգնի և կը նայի իրենց տեղունած երեսը:

Անոնք ժողովուրդը ամէն կողմ ցրուելէ և տառապանքներ ու քարգելէ յետոյ, ձեռքերին երկնցուցին ինծի, բայց ապտակ մը միայն կրցան դարձել ու այսօր կը կանգնիմ ցոյց տալու համար որ այս ազգը չմեռնիր: Գահեր կրնան շարժիլ, տէրութիւններ կրնան պղտորկնալ և կործանիլ, բայց ազգերը կը մնան, մանաւանդ այն ազգերը որ մեռնելու յուսահատութիւնը չունին:

Ձեր եղբայրները և քոյրերը հեռաւոր երկրներու և անապատներու մէջ, օտարներու մէջ մնացած կամ բռնի վար գրուած են, բայց անոնց սրտին մէջ չէ դադրած ազգին սէրը. զայս կը վստահացնեմ ձեզի:

Ես որ ականատես եղայ իրենց տառապանքներուն և իրենց պատմութիւնը իրենց բերնէն լսեցի, կը վստահացնեմ որ Հայը չէ մեռած և չպիտի մեռնի ու այսօր աշխարհի հաշիւները կարգադրուած ատեն երբ մեր երեսը աւելի կը խնդայ, այն

բարբարոսները որ մեզ ջարդեցին, ամօթապարտ գետինը կը նային:

Մեր սրտերը խցեցումը լեցուն են, բայց կը խնդանք, որովհետեւ մեր պատիւը բարձր պահեցինք և օտարները մեզ յարգեցին և այն վայրագները, որ մեզ կը հալածէին, մեր անունին հանդէպ յարգանքով կը վերաբերուին:

Մենք իրաւունք և արդարութիւն ակնկալեցինք և շտապեցաւ մեր ձայնը, ու ամէն միջոց զործադրուեցաւ խափանելու մեր ձայնը. բայց արդարութիւնը և իրաւունքը չեն յաղթուիր և այսօր այդ կշիռը մէջտեղ գրուած է և անոնք որոնք ոճիրներով չարախեցին իրենց ձեռքը, ամօթով դուրս պիտի ելլեն:

Մենք ուզեցինք այս երկրին ծառայել և ոչ ոք հասկցաւ, մենք ուզեցինք ծառայել իրաւունքի և արդարութեան ու չկրցանք լսել ըլլալ. երթան բարով ուրեմն անոնք որ չսեցին: Մենք հաւատարիմ գտականքն էինք այս երկրին ու չհասկցան, ուզեցին իրենք կառավարել իրենց ըմբռնած կերպով ու կառավարեցին ահա գահուն պատիւն ալ միասին վար ձգելով:

Անապատներէն կրնան ելլել Հայ ազգին դուռակները, ու քարերէն կրնան յառնել Սրբահամու զաւակներ, ու այս ազգը կ'ապրի: Փառք Աստուծոյ, մենք կ'ապրինք ու վստահ եմ որ արշալոյսը սկսած է ծառայողութիւն մեր ազգին ու մեր երկրին վրայ: Հայը իր գոյութիւնը ամբարցուցած պիտի կրնայ ապրիլ դարեր՝ փառք Աստուծոյ: 2—3 տարիներ ատալ ոչ ոք կը կարծէր որ այս արդիւնքին պիտի յանդիմ. ես չէի յուսահատած, որովհետեւ անոնք որ վայրագութեան ճամբէն կը քալեն, ուր ուրեմն կը պարտուին: Այսօր ես փառք կուտամ Աստուծոյ որ այս յոյս ի գերե չեաւ, և Հայութիւնը խանդավառ ծափերով կ'ողջունէ ոչ թէ իր Պատրիարքին վերադարձը, այլ իր ազատագրութիւնը, ու կը հասկցնէ թէ Հայութիւնը անմեղ է և միտքը դրած է ապրիլ: Եւ ըրնական է որ 2 ու կէս տարի առաջ երբ զիս քարտ արտին, Հայութիւնը միտնալով ընդ միջոց լսեցին ընկուծ ծրագիրն էր որ կը գործադրուէր. ու անոնք իրենց ճակատը գետին խոնարհեցուցած են ու Հայութիւնը միշտ բարձր պիտի բռնէ իր պատիւը համարական և իթթիհատական բռնակալութեանց վրայ: Անոնց անէծք պիտի կարգանք միշտ մենք, որ որհնուած ժողովուրդ մը ենք ու պիտի ապրինք աւելի լաւ կազմակերպուած վիճակի մէջ:

Վաղուց է որ այսքան ժողովուրդ և մանաւանդ այրեր չէի տեսած. ուրախ եմ որ Հայութեան մէջ այսքան եռանդ կայ: Աստուծոյ օրհնութիւնը կը մաղթեմ ձեզ վրայ: Կը մաղթեմ որ այս ազգը իր հովանիին ներքեւ պահէ: Պահէ նաև այն ազգերը որ մեզ ազատութիւն ներշնչեցին իրենց բանակներով, որոնց կողքին կուտեցանք և մեր արիւնը թափեցինք: Տէրը բարձր պահէ համաձայնական տէրութիւնները:

Պարտականութիւն մըն ալ ունիմ. իմ ճամբորդութիւնս կատարեցի ընդհանրապէս ծովի ճամբով. բայց Եգիպտոս հանդիպելու, մեր յոյն ժողովուրդը այնպիսի խանդավառ ընդունելութիւն մը ըրաւ, զոր երբեք չեմ կրնար մոռնալ և այսօր երբ կը հասնիմ Պոլիս, իմ քով կը գտնեմ իր ներկայացուցիչը որ կարծես չսկի կ'ուզէ. «Մենք որ տառապանքի մէջ եղբայր էինք, խանդավառութեան մէջ ալ եղբայր ենք»:

Հայաստանեայց ազգի և եկեղեցւոյ պահպան հրեշտակը հովանաւորէ, պահէ պահպանէ ուրախութեան մէջ Հայ ազգը յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Այս քարոզը ընդմիջուեցաւ քանիցս «կեցցէ՛ն»ներով և բուն ծափահարութիւններով: Յետոյ կ'ըզդոն. վարժարանի հայկական դրօշը ներկայացուց Պ. Յովհ. Նալ-տըզեան ու Ս. Պատրիարքը համբուրելով

օրհնեց զայն ու ըսաւ. «Հայ ազգին ազատագրութեան խորհրդանշանը ջանանք միշտ բարձր ու ի պատուի պահել ու անոր շուրջը ամէն Հայ կրէ իր մէջ սիրոյ ու եղբայրութեան ոգին»:

Պատրիարքարանի մէջ

Ու այս համառօտ արարողութիւնէն վերջ Ն. Սրբազնութիւնը երգեցողութեամբ առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարանի Եկեղեցւոյ դուռը կեցած էին Մայր վարժարանի սաները իրենց տեսուչին և ուսուցիչներուն հետ, իսկ Պատրիարքարանի դրան մէջ կեցած էին Դպրոցատէր Տիկնանց սանուհիները և որբանոցի սաները. «Քնար» ֆանֆարը կը նուագէր «Բամբ Որոտան»ը: Պատրիարքարանի որհնին մէջ հաւաքուած էին Ազգ. Երեսփոխաններ, Թաղ. խորհրդաց անդամներ և զանազան մարմիններ: Սրահին մէջ առաջին խօսքը առաւ Փոխանորդ Ս. Ե. որ շատ զեղեցիկ կերպով ներկայացուց Պատրիարքին վերադարձին նշանակութիւնը և ամենուն կրած տպաւորութիւնը ու մաղթանքներ ըրաւ իր պաշտօնին արդիւնաւորութեան համար: Պ. Ս. Ե. համառօտ բարի գալտեան խօսքերով մատուց «Ապարէզ»ի եռագոյն ծագիւններով ծաղկեփունջը: Յետոյ խօսեցաւ Յունաց եպոս. իր բարիգալտեան խօսքը: Յայնքէն մէկը յունարէն և միւսը թուրքերէն բանախօսութիւններ արտասանեցին գերաւատելով ազգին համար Ս. Պատրիարքին ցոյց տուած անձնորոշութիւնը ու «կեցցէ՛ն»ներով վերջացուցին իրենց խօսքը: Նուագախումբը հիշլենական մարշը նուագեց և ծափահարութիւններ թնդացուցին սրահը: Զաւէն Ս. պատասխանեց այս խօսքերուն սիրով իր կերպով, որոնք վերջացան «կեցցէ՛ Հայ և Յոյն եղբայրակցութիւնը» աղաղակներով:

Ապա խօսեցաւ Խօճաւարեան էֆ. հակիրճ բայց զգայն ու բանախօսութիւն մը որով յանուն ազգին ողջունեց իր ցաւերովը տաքնապող և տառապող Պատրիարքը և ըսաւ թէ իր անձին մէջ կ'ողջունէ Հայ ժողովուրդին տառապանքը, ցոյց տուած անձնական նկարագիրը և կամքը և ուրախ է որ ինք եկած է աւետելու ազգին միացեալ անկախութեան աւետիսը, զոր հայութիւնը չ'ուզէր լսել իր բերնէն:

Պատրիարք Ս. Ե. պատասխանեց հետեւեալ բառերով.

Ուրախ եմ որ Ազգ. իշխանութիւնը իր գերին շարունակութեան մէջ կը գտնեմ այսօր և յանուն անոր եղած այս յայտարարութիւնները կ'ըլլան սրտի զոհունակութեամբ: Երկուք ու կէս տարի առաջ, այն վիճակին մէջ էի որ ոչ մէկ կերպով կրնայի օգտակար ըլլալ ազգին, ու կը փափաքէի երթալ հեռաւոր անկիւն մը: Նախախնամութիւնը զիս առաջնորդեց հոն ականատես ըլլալու ժողովրդեան տառա-

պանքին ու անոր ենթարկուած ահաւոր աղետներուն: Ինչպէս Ազգ. Ժողովի ատենապետը ըսաւ, ես ալ կը յուսամ որ ազգին այս աւետիսը տալու համար զիս այստեղ բերին, որովհետեւ Բարիդի պատուիրակութիւնը նախապէս զիս հոն հրաւիրելէ յետոյ վերջին պահուն յարմար դատեց իմ թիւսը: Ներկայութիւնս և այդ պատճառաւ հոս եկայ: Կը փափաքեմ որ համերաշխութեամբ և եռանդով ջանանք բարձր պահել ազգ. իշխ. պատիւը ու աշխատինք անոր համար: Շնորհակալ եմ զիս շրջապատող ազգ. ներկայացուցիչներէն:

Ապա խօսեցան Եգիպտոսի ջարդէն փրկուած Պ. Հայկ. Բիւլհանճեան, թուրքերէն՝ Օր. Մարի Դանիէլեան, հայերէն երկու զգայուն բանախօսութիւններ, որոնցմով հայութեան պացուսմանը և իր վերադարձին ազգիւ ամենուն պացած ուրախութիւնը կը պարզէին յուզիչ բառերով:

Բոլոր բանախօսութիւնները կրնդ միջուէին նուագախումբին կողմէ երգուած ազգային երգերով և ծափահարութիւններ տեղի կուենային: Այս ընդհանուր խանդավառութեան և ոգիւրութեան մէջ վերջ գտան շրջանորդութիւններն և ընդունելութիւնը ու ժամը Վին վերջացաւ ամէն բան Ս. Պատրիարքին օրհնութեամբ:

Երուսաղիմատան մէջ

Ն. Ամենապատուութիւնը վարչութեան Ատենապետ Տ. Բ. Դաւիթեանի և ուրիշ հրաւիրեալներու հետ առաջնորդուեցաւ ցերեկուան ճաշի Երուսաղիմատան, ուր մասնաւոր պատրաստութիւններ տեսնուած էին արդէն. ներկայ էին նաև Ազգ. Ժողովին ատենապետ Հայկ. էֆ. Խօճաւարեան և թերթիս խմբագիրներէն Երուսաղի էֆ. Օտեան:

Այցելութիւններ

Կէսօրէն յետոյ շնորհաւորական այցելութեան եկաւ Հայ բողոքականաց ազգապետ Պէդեան էֆ., Սթամպուլեան և Շէնքեան էֆ.ներու հետ, Մ. Բիթ և Տ. Բ. Պարթև, Գալֆանեան որբանոցի փոխ վարիչ Քոյը Աղանի, Ընդունելութեան ներկայ էր նաև Գում. Գաբուի Սիշըն Հաուզի վարիչ Միս Պըրճու իր գործակիցներէն մէկուն հետ:

— Ներքին գործոց նախարարին մասնաւոր զիւանի պետը ընդունելութեան պահուն գալով, փոխանորդ Ս. Ե. և Համաձայն էֆ. կողմէ ընդունուեցաւ և իր շնորհաւորութիւնը յայտնելով մեկնեցաւ:

— Կէսօրէն յետոյ եկաւ պարսկական ընդհ. հիւպատոս Ալիէֆաէր խան, իրաւագէտ խորրդական Յաբութիւն Գայսէրեանի հետ և շնորհաւորութիւնները յայտնելով մեկնեցաւ:

(Ժամանակ)

Եսքի Սէրայէն մի քանի մէջը հետեւն, Այս Սօֆիաի ստուերին մէջ, վարը, Սթամպուլի կողմը, պատերազմական ատեանը նիստեր կը նէ, երեք զօրավարներ իրենց շքեղ համազգեստներով բազմած, որոնցմէ մին զօրաբաժնի հրամանատար մ'է նահապետական տիգրադ մօրուքով, տիրութեամբ մօտիկ կընեն որդերի, այրիներ, ճեղքառուած երեսներով մի քանի օրիորդներ պատմածները: Ասոնք կը ճշգրտու կը հաստատեն իրենց ամբաստանութիւնները այն օտմանցի դահլիճներէ դէմ — մէկ վալի, մէկ զինայրի հրամանատար, մէկ պետական բարձր պաշտօնեայ — որոնք սարսափի 1915 թուականին կազմակերպեցին կողոպտութիւնը, կոտորածը և հալածանքը Հայաստանի ամենէն հեռուստ վիլայէտներէ մէկին մէջ:

Ձոհերը գէմ առ գէմ կուգան իրենց տանջանքներէ հետ և կան ինքն զանոնք 15 տարեկան աղջիկ մը, Եւրոպէ վաճառիկ, 35 անձերէ բաղկացած նշանաւոր գերբաստանի մը միակ մնացորդը, բանտանման հարէմէ մը յաջորդէ քիւրտի գաւ, պատմութիւն համար իրենցներ կրած չարչարանքները, և իր ստակալի ամբաստանութիւնները ապացուցանելու համար կերկնցունէ ցոյց կուտայ իր աջ ձեռքը որի մատանմամբ կտրուած է կացինով և գէշ կերպով կարկանդակ իր վերքը՝ որ խիտ մազերին տակ ծածկուած է: Ոչացաւ արգարութեան ժամը բայց կը հնչէ այժմ հարկ եղաւ չորս տարի սպասել, հարկ եղաւ մանաւանդ որ յաջութիւնք մենք որպէսզի այս տանջուած ժողովուրդը համարձակէր ազադակել թէ ճշմարտութիւն պահանջէր: Այս աղէտալի տխուր դատաւարութիւնը՝ յառաջադրանք է միայն այն ողորդութեան որին կը մասնակցին հարկաւոր անձնաւորութիւններ և որի տեսարանը պիտի բացուի մի օր աշխարհի դատարանին առջև:

Կ. ԿՕՂԻՍԻ ինչպէս և ամէնէն փոքր գումարներէ մէջ Հայերը այժմ իրենց զուլալ վեր բարձրացնելով կը փնտռեն իրենց անյայտացած զատկները, բռնի խլամպուած իրենց մանչերն ու աղջիկները և զանոնք կը խնայ մղկթներէն, կը ջանան սղա տել գերութենէ: Հալէպէն մինչև Զմիռն, բարեգործական լանձնաժողովներ, նպաստամատոյց լանձնախումբեր կը հաւաքեն տարագործները, թախաբեկները, անտէր անտիրական մնացածները, կը ջանան վերստին համախմբել հայ ազգը որ ցիր ու ցան եղած է փոքր Ասիայի չորս անկիւնները: Լրագիրները կը նշանակեն անոնց համախմբման կէ-

տերը և հետեւեալ թուանշանները կուտան. 20,000 Պէլլուրի մէջ, 30,000 Դամասկոս, 500,000 Դրիվան (Երևան?): Մի քանի շաբաթ ալ եթէ այսպէս անցնի, այնչափ Հայեր պիտի երևան գան որ Հայաստան վերստին մեծ ընտանիք մը պիտի կրնայ կազմել:

Սօֆիաի պարագայը գարմանուելիք այգի վերքերը, արգարութեան այգի պահանջը, ազգային ոյժերի այգի վերստին համախմբումը՝ իրենց ներքին անմիջական գործն է այդ, մարդասիրական գործ: Այդ իսկ ինքնին կը բաւէ ապացուցանելու արտասովոր կենսունակութիւնը այս ցեղին, որը մահացու վերաբերել և բնաջինջ դարձնել կարծած էին իր տէրեր, հեռուցեալ կոտորածներ ընելով:

Բայց ատոր հետ զուգընթացաբար, հայ ազգին ընտիր մասը իր Պատրիարքարանի շուրջը բոլորւած, մատուցականները, մեծ վաճառականները, խմբաւորները, կուսակցականները իրենց ամէն վէճեր մուծալով, իրենց անձ ու ստացւածքը մեծ հայրենիքի մը մեծ երազին զոհելով, որոնցին թէ ժամը եկած է այն որ աշխարհի վրայէն փչող ազատութեան փոթորիկն շնորհով իրենք ալ պահանջեն ապրելու իրենց իրաւունքը և թիրք կայսրութեան տերակներին վրայ շինելու ազադայ Հայաստանը ուժեղ և տեական կերպով: Այս ալ իրենց քաղաքական գործունէութիւնն է, իրենց մարդասիրական գործունէութեան լրացուցիչը: Ապագայ Տէրութեան սահմանները գծուած են, հիմնական Սահմանադրութիւն մը ծնած է: Եւրոպեացիներ, մոսկովականներ, արհեստագործներ, իրենց բազմաթիւ իրար հետ յարմարցնելով հակառակաբար և առանց ուշանալու կազմած են վարչական ընդհանուր ծրագիր մը: Պատուիրակութիւններ ընտրուած են, ազգի լաւագոյն ոյժերը մէկտեղ եկած են Եւրոպայի յայտարարելու համար հայ ժողովրդի պատկան ծաղու մը, իր բաւժանքները, կոտորածներ, իր մէջ իր վերադրումը, քաղաքակրթութեան իր ձգտումը, Հայերը այս պարագայի մէջ նայնալի խելացի հայրենասէրներ երևան եկան որչափ անվիճելի և գործնական մարդիկ են առեւտրի մէջ:

Ազգութիւն (nationalité) մը կազմուել իրենց իշխերը ձեռք հաղորդելէ առաջ, կուգէի թեթեւ կերպով մը ուրուագծել Հային բարոյական պատկերը: Մի՞ գտնէք Հայը այն աւերակահերթի լրացմի այն նայելով որոնց կը պատահիք Սթամպուլի շուկայի մէջ: Հաստատուի, աշխատուի, արթնի և ճիւղն հասկացողութիւն մ'ունեցող, ֆիզիքական այնպիսի տիպաւորութեամբ մը օժտուած որ կրնայ առեւտրական աշխատանքներ ստանձնել, իր վաճառականական գործերի մէջ յանգուգն բայց հաւատարմ,

բռնի մը համարձակութեամբ ձեռք գործող և ժուժկալ, այս բացառիկ Արեւելքին միշտ լաւագոյն տեղը բռնած է այն հեշտասէր Արեւելքի ներքին և ծով Օսմանցիներին միջև որոնք հեռուցեալ վառնելով իրենց ունեցածը, վերջապէս իրենց առջև կը գտնեն մրցումի իւրիւր գերագոյն միջոց պարզապէս կոտորածը միայն:

Լաւագոյն արհեստագործները, ամէնէն լաճողակ սեղանաւորները, եւրոպական մեծ վաճառատունների գործակալները, շոգենաւային ընկերութիւնների գործակալները, հիւպատոսարանների թարգմանները, մեծ մասամբ Հայեր են: Դարերի ընթացքին մէջ, միշտ Հայերին վստահացած են սուլթանները իրենց մասնաւոր հարստութեան խնամաւորութիւնը, կայսերական անձնական գանձի նախարար տիրոջ տալով: Հայերի այս յատկութիւններին վրայ կարելի է աւելցնել իրենց սատակ ընտանիքական բնասիրութիւնը, տան մէջ հրամանատարութեան միութիւնը: Աստուածաշունչի նահապետական ցեղիին նման, բոցավառ հայրենասիրութիւն մը որը մարելու տեղ աւելի սաստկացուցած են թշուառութիւններն ու սպաննութիւնները, երիտասարդ տարիքի մէջ ամուսնութիւնը և բազմաթիւ դաւաճներ ունենալը և սատակ սէր մը: Յրանալի համար, կը համաձայնիք անշուշտ թէ այսպիսի փոքրիկ ժողովուրդ մը, մեր մշտական բարեկամ, մեր յառաջընթաց պահնորդ զինուոր արեւմտեան Ասիայի մէջ, արժանի է որ շահագրգռուինք իրմով և պաշտպանենք զինք:

Փառելահի կառավարութեան տակ Հայաստանը, որի հետ հեռուստ զուգընթաց (colonie) մը պէս կը վարւէին, կը պարունակէր և կը պարունակէ տակաւին փեց հարուստ վիլայէտներ, վան, Պիլիս, Տիարպէքեր, Էրզրում, Սուպ, Սամուրէք և Արդի: Պատմական և ցեղագրական պատճառներով պէտք է ասոնց հետ միացնել ուսական Հայաստանի ապագայն, որ կը գտնուի կովկասի սահմաններին վրայ, և արեւմտեան կողմէն ալ՝ մեծ մաս մը կիլիկիանէ, Երվու մեծ նաւահանգիստներ պէտք է նորակազմ տէրութեան թողարտեն մուտք ունենալ ծովերին մէջ: Տրագիկորդ Սե Ծովին վրայ, Ալեքսանդրէթը Միջերկրականին վրայ, Այսպէս բաղկացած ամբողջական Հայաստանը — հանրապետութիւն կամ թագաւորութիւն — և միլիոնի մօտ բնակիչ ունեցող պետութիւն մը պիտի կազմէ և Սիրիայի մեր ապագայ ստացուած ներքին հետ դրացի լինելով, մեր գործունէութեան առջև բացուած հաղորդական, վաճառականական և արհեստագործական բարձր բարգաւաճման ապագայ մը պիտի լինի:

Այս վերջին ամսի մէջ ես շատ մը Հայերի հետ այցելութիւններ և երկար տեսակցութիւններ ունեցայ,

ամէն դատակարգէ և ամէն միջապայէ Հայերի ըսածները մօտիկ ըրի: ամէնքն ալ միաձայն են իրենց իղձերի արտայայտութեան մէջ: Ընել Յրանալի հետ կամ մեղմել: Եստեղը աշխատակցութենէ աւելի յայտնաւորուածը մը հասկացաւ, այս բառին բովանդակած փոխադարձ բոլոր պարտականութիւններով մէկտեղ, ուղղակի վարչական տեսչութիւն (administration) մը թուանշան կերպով: Մենք բան մը չենք կրնար առանց Յրանալի, կը կրկնէին ինձ ամենուրեք: Մեր կեանքը կամ մահը կապուած էր Յրանալի զենքերի բազմին հետ, մեր ապագայն ալ կախում ունի անոր հաջածութենէն: Եւ իբրեւ ապացոյց իրենց այդ ըսածներին՝ ինձի գիտել կուտային թէ ոչ մէկ Հայ չկայ, նոյն իսկ ամենախոնարհ դատակարարին մէջ, որ Ֆրանսիայէն խօսել չգիտնայ: Ֆրանսիայէն Հայաստանի երկրորդ մայրենի լեզուն եղած է: Եւ այդ բանը շատ կը դիւրացնէ հանապազօրեայ յորարարութիւնների և կապակցութիւնների փափուկ խնդիրը: Հայերի կրթութիւնը Ֆրանսական է: մեր վարժարաններէն ելած են իրենց երկրաշափեր, բժիշկներ, փաստաբաններ, հաղորդական մասնագէտներ, իրենց ողին, գաղտնագրութիւնը, զգալու եղանակը Ֆրանսական շունչ մը ունին, կարծես թէ մեր մէջ կը գտնուինք իրենց հետ եղած ստեն: Ահա ասիկ որքան մեծ պատգայ ունեցող մեծ երկիր մը որ առանց վէճերի և առանց ստիպարութեան կը մօտենայ մեղի: Պիտի վարանինք զայն պաշտպանելու, անոր օգնելու թիրքերան մեղմ: Կեցցէ՛ Հայաստան:

A. de Temperas
(Petit Marseillais)

ԵՆԻՐՈՊԱՅՏԻՆԵՐԻ
ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՒԹԻՄԸ
ԱՍԻԱԿԱՆ ԹԻՒՐԿԻԱՆ ՂԱԿՈՒԻԼԸ

Փարիզէն մարտ 24ին տեղիս օրաթերթերին եկած հեռագրէ մը կիմացուի որ խղաղութեան խորհրդաժողովին մէջ առաջարկ եղած է միջաշխակցային յանձնաժողով մը ղրկել Ասիական Թիւրքիա, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար երկրին վիճակը եւ պետքերը: Խորհրդաժողովի այդ վարմունքը գուցէ երկարաձգէ Հայաստանի խնդրին լուծումը: Լաւատես ենք մեր ապագայի վրայ: Բայց չենք կրնար չխոստովանիլ որ շատ բան կախում ունի այս րոպէիս մեր քաղաքագիտական վարմունքէն...:

Ի՞նչ կրնէ արդեօք Փարիզ գումարւած մեր հայկական Համաժողովը...:

ՈՐԲԱՆՈՒՄԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԷ
ԲԱՐԻՉԻ ՄԷ

Բարիկ, 17 մարտ 1919

Ամսոյ 16ին Բարիկի Salle des Agriculteurs-ի սրահին մէջ (rue d'Athènes) տեղի ունեցաւ շրջիկ երեկոյթ մը, ի նըպաստ հայ որբերուն, որուն կազմակերպիչները եղած էին Բարիկաբնակ Տրապիզոնցի հայ ազգայինները: Սրահը զարդարուած էր գորգերով եւ հայկական եռագոյն դրօշակով: Հանդէսին կը նախագահէր Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակութեան նախագահ Տ. Ա. Ահարոնեան:

Սրահը եւ բեմը արդէն որոշեալ ժամէն առաջ հանդիսականներով եւ պատգամաւորներով լցուած էին: Ժամը 9ին մօտ, նախագահը, շրջապատուած միւս բանախօսներէն, հանդիսաւոր մուտք ըրաւ, ողջունելով դաշնակցական քայլերգով որուն կը մասնակցէր ժողովուրդը դաշնակի ընկերակցութեամբ:

Տ. Ահարոնեան հակիրճ ատենաբանութեամբ մը բացաւ երեկոյթը եւ հաղորդեց՝ զգաճուած շնորով՝ Հայ Հանրապետութեան առաջին ներքին գործոց նախարար Սրամ Մանուկեանի տխրաւիմ մահը որուն ի յիշատակ ներկաները յոսնկայս յարգանք ընծայեցին:

Տ. Չօպանեան խօսք առնելով, զեղեցիկ կերպով ներկայացուց որբերու պատկերը եւ ըսաւ թէ անոնք են վաղուայ յոյսը: Եթէ որբերը չի կտրենայինք խնամել, ինչպէ՞ս հայութեան անունով կրնանք գործել ու խօսիլ: Այս առիթով զեղեցիկ բանաստեղծութիւն մը կարդաց:

Վենետիկեան Միաբանութեան Վերահայր թորոսեան, Միւսթարեաններու վաշի զբաւն լեզուով մը՝ նախ յարգանքը բերաւ Մայր Միաբանութեան, որուն փայլուն աստղերը, Չամիչեան, Բագրատունի, Հիւրմիւզ, Ալիշան եւ այլն, ծաղկեցուցին հայ միտքը եւ հայ վերածնունդեան գարկ տուին: յայտնեց թէ ազգասիրութիւնը Միւսթարեան ամեն անդամի դաւանանքը կը կազմէ: Խօսելով հայ որբերու վրայ, ցոյց տուաւ Միաբանութեան գուրգուրանքը դէպի ժողովուրդին այդ ապագայ ծախիկները որոնց համար դեռ 1895ին Որբունիներ հրատարակեցան որոնք վերջը Գեղունիի վերածնունդն: Երջանեց որ պէտք է շատ մը հաշիւներ իրենց կարողութեան համեմատ որդեգրեն հայ որբեր:

Փաստաբան Տիար Տ. Միրիճանեան, հանդէսին կազմակերպիչը, խօսք առնելով, պարգեց հայ մտաւորականութեան դերը հայ անկախութեան մէջ եւ կանգ առնելով Զօհրապին՝ հայութեան մեծ վարպետին վրայ, անխնայ յիշեց թալէ-ամենեւնի ու ինքնիշխանը: Ըսաւ թէ անոնք, աւաղ, մեր դարաստանի լաւագոյն տունկերը, մեր բուրաստանի ամենէն անուշաբոյր ծաղիկները խլեցին: Զօհրապ այդ ծաղիկներէն էր եւ ամենէն բուրումնաւէտներէն մին:

Երկարօրէն պատմեց անոր դատական կեանքին դրուագներ եւ անոր իրաւագիտական տաղանդի փաստաբանանքը ընկէ վերջ, աւելցուց թէ ան իր մրցու-մի զինքնին մէջ մինչեւ վերջը անյող-միւս, անբողոքաբան մնաց, թէ ան հայ իրաւագէտներու ցանցաւ համաստեղութեան մէջ ամենէն փայլուն, ամենէն ցայտուն աստղերէ մին եղաւ:

Երկար պիտի ըլլար գետնից ամբողջութեամբ Տ. Տ. Միրիճանեանի ոգեւորիչ քանակաւորութիւնը որուն մէկ ծայրէն միւսը դրուատական մը եղաւ հանձարեղ Զօհրապի կեանքին: Եւ ներկաները իրենց բուն ծախիկով պանծացուցին Զօհրապի

անմահ յիշատակը եւ յարգելի բանախօսին սրտաճունդ արտայայտութիւնները:

Գումէտի Տրանսէզ ի նշանաւոր երգչուհիներ եւ երգիչներ գեղեցիկ կտորներ երգեցին օրէրանէն, կարգաւ: Անուանի հայ երգիչ Տ. Սիմօնեան Օրէրա Գումիքի երգչուհիներէն մէկին հետ առաջ մը կրնէ եւ յետոյ առանձին կերպէ «Բամ» փորտան»ը դաշնակի ընկերակցութեամբ:

Այս առիթով Տ. Թ. Եղիշէի ղրկած խանդավառ գողտրիկ նամակը պաշտօնապէս կը կարդայ Տ. Ժամկոչեան՝ նախագահի հրաւերին վրայ: Այդ նամակը շատ լաւ տպաւորութիւն մը կը թողու բոլոր հանդիսականներուն վրայ: ամենքը կը լուզուէին եւ կողեւորուէին խորապէս, որովհետեւ իրենց սրտէն կը խօսէր ան եւ անուշ յիշատակներ կարծես իրենց մէջ: Անոր ընթերցումէն վերջ, որ ուժգին ծափերով կողջուուի, Տ. Հայկազուն Բագրատունի Սերգին բէկ, «Գումէտի Տրանսէզ ի մեր յայտնի դերասանը եւ անուանի արուեստագէտը, կ'արտասանէ «Սողազող դիակ»ը, իր հեղինակութիւններէն սրտայայտ եւ արդեցիկ կտոր մը որ պատկը կը բերէր իրեն:

Ամենէն վերջ խօսք առաւ Տ. Ահարոնեան խոր լուծեան մը մէջ եւ իրեն յատուկ պերճ եւ հոյս ունով մը հայ որբին նշանակութիւնը պատկերագծեց: Գրուագներ մէջ ըրաւ անոնց կեանքէն, իր իսկ ականատեսութեամբ: Բոստերը տարեկան տղեկ մը օրերով Թափառելէ վերջ Չաւրիշի մը գիրկը կիցայ: Բոստեան տարեկան փոքր քոյրերը կը խնամէ: անդին՝ Պաղտատի մէջ, պատանի մը որ Գերմաններու գեղութեան կարծա-նանայ եւ երբ կուգին զայն փոխադրել, Չաւէն պատրիարքի արտօնութիւնը կուգէ որ կըսէ: «Պօլս գնա՛, գաւակս, եւ Հայ մ'նացի»:

Իսկապէս այդ տղան փախչելով Գերմանացիներու ձեռքէն Պօլս կը մ'նայ: Ս. Երրորդութեան եկեղեցիին մէջ. օր մը Ահարոնեանին կը հանդիպի եւ կըսէ «Ես Հայ մ'նացի» Այս հոգիով Հայը ոչ միայն ազատագրուելու արժանի է. այլ բաղադրութեան մէջ մեծ աստարտը մը ըլլալու համար պէտք է ազատ ազրի: Ժպիտով ապրելու իրաւունք ունի նա: որը մեր վարդապետն է, այդ ժպիտը՝ նա պիտի ունենայ եւ այդ է մեր երջանկութիւնը: Խոր տպաւորութիւն մը թողուց Տ. Ահարոնեանի պերճախօս խօսքը:

Ահարոնեանէ վերջ խօսք առաւ վերըստին Տ. Միրիճանեան որ ի դիմաց իւր Տրապիզոնցի հայրենակիցներուն, երախտագիտութիւն եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ օրուան ատենախօսներուն եւ հանդիսականներուն, ըսաւ: «Ես չեկայ Բոս, հայրենակիցներ, ծափեր, դափներ խլելու, ես եկայ այս մարտիրոս ազգին, մարտիրոս գաւակներէն մէկուն ամենասիրելի յիշատակին ամենադոյն մի հարկ մատուցանելու: վարձատրութիւնս պարտականութեանս կատարումն է, իսկ փառքս՝ այն՝ որ ես կը պատկանիմ ազգի մը որ Զօհրապներ ծնած է: ազգի մը կըսեմ, որ իր ծոցին վրայ հպարտութեամբ կը կրէ այսօր դեռ շատ մը անուանի գործիչներ: Ինչ փառք մեզի որ այսօր մեր այս համեմատ հանդէսին նախագահ ունինք մեր պաշտելի Հանրապետութեան Երեսփոխանական ժողովոյ մեծանուն նախագահը: եւ փառք ձեզի, ո՛վ Ահարոնեան, որ ձեր ձիրքերով արժանացաք այս ազգին երախտագիտութեան: Խանդավառ ուզեմք մը ընելով Հայ Հանրապետութեան եւ անոր ներկայացուցչին, վերջացուց խօսքը, ըսելով: Բայց պահեցէք ձեր ծափերը, մեր արեւը ասկալին ամպի ծուէններու տակ է: երբ գայ օրը, որ մօտաւոր է, Հայուն

այ արեւը ծագի աւելի լուսարձակ, աւելի շողարձակ, աւելի բոցարձակ ու բացարձակ, այն ատեն միայն մենք ամենքս աւելի ուժգին, աւելի ջերմագին պիտի ծափենք: եւ այլն:»

Հանդէսը վերջացաւ մեծ տպաւորութեամբ: Յուսալի է որ հասցեւոր գոհացուցիչ եղած ըլլայ:

ՎԷՆԵԶԵԼՈՍ ՄԱՐՍԵՅԷԼԻ ՄԷ

Երկուշաբթի (մարտ 24) կէսօրէն յետոյ ժամը 4ին Մարսէյի Օրէրաի Թատրոնին մէջ, Effort de la France et de ses Alliésի գովազէին կարգադրութեամբ, որին կը նախագահէ արտաքին գործերի նախարար Տ. Գիշան, փարիզէն Տ. Կասթան Տէշան եւ Տ. Սիմօնեան Նշանաւոր բանախօսները եկան առեւտրութեան Յունաստանի մասին:

Յունաստանի վարչապետ Տ. Վէնիզէլոս, Յոյն ազգի պատիւ ու պարծանք եղող մեծ հայրենասէրն ու քաղաքագէտը որ այժմ փարիզ կը գտնուի Խաղաղութեան Խորհրդաժողովին մասնակցելու համար, Մարսէյի քաղաքագետութեան կողմէն հրաւիրուած էր գաղափարազանէլ այդ բանախօսական հանդէսին: Տ. Վէնիզէլոս կերպի ջերեկին հասաւ Մարսէյ ուր ամենափառաւոր ընդունելութիւն մ'եղաւ իրեն թէ՛ տեղական իշխանութիւններէ եւ թէ՛ ժողովրդի կողմէն: Իր անցած փոքր քանակէն բաղկած խումբով Վէնիզէլոս Վէնիզէլոս եւ Ֆրանսա ջերեկին ալ «Վի՛վ լա Կրէս», Վի՛վ Վէնիզէլոս» աղաղակներով օղբ կը թնդայնէին:

Վէնիզէլոս վերոյիշեալ բանախօսական հանդէսին ներկայ գտնուիչէն ինք ալ խօսեց զատ՝ թէ՛ քաղաքագետութեան եւ թէ՛ յոյն գաղութի կողմէն ճաշկերպութեան հրաւիրուեցաւ ուր բաժակաճառեր խօսուեցան Յունաստանի եւ Ֆրանսայի սերտ բարեկամութեան մասին: Երկուշաբթի երեկոյին Տ. Վէնիզէլոս վերադարձաւ փարիզ:

Կերպի կէսօրէն յետոյ Սալոն Մարսիլիայի մէջ Յոյն գաղութի կողմէն ի պատիւ Վէնիզէլոսի եւ իր ներկայութեամբ կատարուած բանախօսական հանդէսի մը մէջ, Հայ Ազգային Միութեան Առեւտրապետ Տ. Յ. Սահաթեան ալ ընդունուեցաւ Տ. Վէնիզէլոսին ներկայանալու, որին յարգանքի խօսքեր ուղղեց կարճ առեւտրութեամբ մը: Տ. Վէնիզէլոս իր պատասխանի մէջ ըսաւ:

Հայաստանի եւ Յունաստանի դատերը երկու քոյրեր են Խաղաղութեան Խորհրդաժողովին ներկայացած, ինչպէս որ այդ երկու երկիրներ եղբայրներ եղած են անկախութեան համար կռուին եւ մարտիրոսութեան մէջ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԸ ՓՆՏՈՒԻՆ

Կը փնտռեմ մայրս Արմէնոհի վարժապետան, եղբայրս Սուրէն վարժապետան եւ քոյրս Տիկին Յիւրանշ Ճգնաւորեան որոնք պատե-րազմէն առաջ կը գտնուէին Պօլսոյ Իսկիւտար արուարձանը, Սէլաուրդ թաղի Սուրբ Խաչ եկեղեցիին մօտ: Իրենց մասին լուր ունեցողները թող հաճին իմացնել ինձ:

Հասցէս՝
Mechanic Puzant Varjabedian
Post Engis
A. P. O. 902 A. E. F.
Bourge (France)

Կը խնդրուի պօստահալ թերթի-րէն արտաստել:

ԾԱՆՈԹ ԳԻՐԲԵՐ

(Խաղաղեանց) Կը թարգմանուի Կարապետ Կարապետեանի կողմէն: 2 հատոր, Վէրի ոճով, զործնական հրահանգներով որոնց Բաղդադէն ալ կայ գործին վերջը: 2 հատոր 5 ֆր. (ճ. 5 1/2 ֆր.):

Է. տէ Ամիլիա. — ՍԻՐՏ. Գիրք տը-ղայոց համար:

(Թէեւ հեղինակը «տղայոց համար» պատրաստուած կը ներկայացնէ իր այս գիրքը, բայց ամէն հասակի անձեր ալ որոնք գիտեն զգալ, սիրտ ունին եւ կարեւորութիւն կուտան սրտի մշակութեան գործին, մեծ հաճեցով պիտի կարդան այս գիրքը որ շատ մը լեզուների թարգմանուած լինելէ զատ՝ 2 անգամ ազանազան անձերէն հայերէնի թարգմանելով տպագրուած է (մէկը Թիֆլիսի միւսը Կ.պօլիս) եւ երրորդ անգամ լոյս կը տեսնէ այժմ Վենետիկի մէջ աւելի կատարելագործուած թարգմանութեամբ մը որ ըրած է Հ. Ալեքսիս Յովսէփեան: Բազմաթիւ պատկերներով զարդար-ւած է: Խաղաղեան բնագիրը 699 անգամ տպագրութեան արժանացած է ցարդ: 4 ֆր. եւ 20 սնդ. (4,50):

Նոր իրադիտութիւն պատկերազարդ: Երկարից Պօղոս Վ. Գաֆթան. Ա. շըր-լան. Բ. տպրթ. 1,60 (1,80):

Նոյն Բ. շըրլան Բ. տպրթ. 1,60 (1,80)

Գործնական Քերականութիւն Ֆրանսե-րէն լեզուի Անի ոճով. Դրդ տպրթ. յաւելումներով. 1910: Ա. մաս 2 ֆր. եւ 40 (ճնայրծիքով. 2 ֆր. եւ 60 սնդ.):

Նոյն Բ. մաս 1 ֆր. եւ 60 սնդ. (ճ. 1 ֆր. եւ 70 սնդ.):

P. S. Jremian. — Nos Morts. 1917. (Հայաստանի մարտիրոսութեան նկատմամբ Հ. Ս. Երեմիանի Ֆրանսերէն բանաստեղծական մէկ գրութեան է որ շատ մը թերթերի եւ զրադէաների կողմէն ներդրելով յիշատակութեան արժանացած է) Գին 0,50 սնդ. (0,60):

Haic & Belus. National Dram. Composed by M. J. Zorab. Calcutta. 895. Գին 2,40 (2,50):

ՏՆՕՐԷՆ — ԿՆԵՐԷՐԷ
ՓՈՐՏՈՒՆԻ ԳՈՐԴԱՆ
ԻՄՍՈՒՆԷՐ

Հայերէն Տպարան Տ. Փարթապետեան
Le Gérant: François CARRIERE.
Marseille. — Imprimerie du Midi